

KENTLEŞME SÜRECİNDE YEREL BASIN

Hakan YILMAZ*

Local Press in Urbanization Process

Local press has many responsibilities in establishing local politics and in the process of regular local management during the urbanization process .In our country there is a debate on the subject if the local press have those commitments done or not. What should be the functions of local press? What are the responsibilities of local press in urbanization process? What is the function of local press to overcome the urban alienation? Local press is to be analyzed in urbanization and local politics context.

Key words: Local Press, local politics and local management

.....

Özellikle 1950’li yıllarda Demokrat Parti iktidarının izlediği liberal siyasi programın sonucu, durağan bir yapı sergileyen kırsal alanlardan kentlere doğru sosyal bir hareketlilik yaşanmıştır. Demokrat

*Öğr.Gör.Dr., Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü

Parti'nin izlediği bu politikalar, uluslararası gelişmelere de uygun düşmektedir. Örneğin soğuk savaş döneminde geliştirilen Marshall Planı'na (1947) göre ikinci dünya savaşından etkilenen Avrupa devletlerinin desteklenmesi savunulmuş ve bu plan doğrultusunda dağıtılan Amerikan yardımından Türkiye de yararlanmıştı. Yine bu kapsamda, ülkeye tarım makineleri ithal edilmiştir. (Ahmad, 1999: 94) Marshall planından önce oluşturulan Truman Doktrini'nde de "Sovyet tehdidine" yönelik olarak Yunanistan ve Türkiye'nin desteklenmesi gerektiği savunulmuştur.* Amaç her ülkede sınıf çelişkileri sonucunda oluşma eğilimi gösteren komünizm tehlikesinin önlenmesidir. (Bağcı, 2001: 7)

Yapılan yardımların ve ithal edilen makinelerin ardından, tarımsal alanlara, traktörün girmesi emeğe olan ihtiyacı azaltırken, kırsal üretim dışı kalan nüfus fazlalaşmıştır. Sermayenin merkezileşmesi doğrultusunda, toprak mülkiyetinde yaşanan kutuplaşma hızlı bir şekilde mülksüzleşmeye neden olmuştur. (Geray, 1983: 2359) Yine, Demokrat Parti iktidarının ABD kredileriyle yol yapımına öncelik vermesi sosyal hareketliliği artıran nedenlerden bir başkasıdır. Sağlık hizmetlerinde görülen iyileşme, ölüm oranlarını düşürürken, hızlı bir nüfus artışına yol açmıştır. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, şehirlerde başka bir

*Türkiye Truman Doktrini çerçevesinde Ekim 1947- Eylül 1948 arasında ABD'den toplam 73 milyon ABD Doları dolayında askeri yardım aldı. Bunun 57 milyon doları kara ve hava, 12 milyon doları deniz kuvvetlerine harcandı. Beş milyon dolara yakın bölümü ise askeri önem taşıyan yollar için kullandı.

hayatın olduğunu, kırsal alanlarda yaşayanlara göstermiş, onlara yeni hayatın düşlerini sunmuştur. Kırsal alanlardan, daha güzel bir hayat düşünün merkezinde yer alan kentlere doğru bir göç dalgası başlamış, ülke hızlı bir değişimin sancılarını çekmeye başlamıştır.

Kentleşme kavramının, tarımsal olmayan üretimin ekonomi içinde ağırlık kazanmasıyla doğrudan ilişkisi vardır. Kırsal alandaki çözülmeye paralel olarak nüfus yoğunluğu kentlere doğru kayar ve kente göç eden nüfus kırsal özelliklerinden arınıp kentin özelliklerini kazanır. (Kartal, 1983: 93) Bu toplumsal değişim, sosyal bilimlerde kentleşme süreci olarak adlandırılmaktadır. Kentleşme sürecini destekleyen bir başka etken ise kentsel nüfusu besleyecek tarımsal fazlanın olmasıdır. Tarıma teknolojinin girmesi olumsuz bir faktör olarak tarımsal alanda emek daralmasına neden olurken, bir taraftan da kentsel nüfusu beslemeyi sağlayacak tarımsal verimliliği artırmaktadır. (Tekeli vd.,: 1224) Demokrat Parti dönemindeki bu tarihsel süreç Ali Gevgilili'ye göre kentlerde ki sınıfsal çatışmayı artırmıştır. Bu çatışma kentlere yeni gelen ve özellikle de gecekondu bölgelerine yerleşen "yeni kentlilerle", kentin yerleşik güçleri arasında yaşanmıştır, yaşanmaktadır. Bu süreç giderek modern burjuvazi ile işçi sınıfı'nın karşılıklı etkilerini sahneye çıkaracak bir süreçtir. (Gevgilili, 1987: 108) Bu sürecin siyasal yansımalarını ise 1960'lardan 1980'lere uzanan ve içine iki askeri darbeyi de alan siyasal çatışma ortamında bir kez daha görmek mümkündür.

1950'li yıllarda yaşanan ilk göç dalgasını, 1970'lerde ve 1980'lerde olmak üzere yeni göç dalgaları izlemiştir. (Gökçeler, 1993: 43) Tek parti döneminde devlet eliyle yürütülen sanayileşme 1950'li yıllarla birlikte özel teşebbüse doğru kayarken, özellikle 1960'larda özel teşebbüsün sanayi yatırımları çok artmıştır. Bunun bir sonucu da yine kırdan kente olan göçün hızlanmasıdır. 1960-70 arasında Türkiye'yi derinden etkileyen sanayileşmenin dolayısıyla da kentleşme sürecinin hızlanarak artmasıdır. 1980'li yıllarda toplam nüfusun yüzde 45.5'i kentlerde yaşarken, bu oran 1985 yılında yüzde 51.1, 1990 yılında yüzde 56.3 ve 2000 yılında yüzde 65.03'e yükselmiştir. (Alymtaş. 2003: 20) Kapitalist ilişkilerin gelişimiyle, kentleşme oranları arasında sıkı bir ilişki vardır. Özellikle büyük kentler, emek gücünün yeniden üretimi için önemlidir ve aynı zamanda ulusal sermayenin uluslararası sermayeye eklendiği yerlerdir. (Çulhaoğlu, 2003: -)

Yeni bir hayat düşüyle, kentlere gelen insanlar birçok problemle karşılaşmış olsalar da geleceğe karşı umut beslemektedirler. Değişim olgusu çok hızlı bir şekilde yaşanmaktadır. Gelenekler yıpranırken, yeni tüketim alışkanlıkları ortaya çıkmış, bireyler yeni kimlikler edinilmiş ve kapitalizmin tüketim değerleri gündelik hayatta daha egemen bir konuma gelmiştir. (Belge, 1995: 836)

Batının, sanayi devrimi ve pazar ekonomisinin oluşma süreçlerine, yani kapitalistleşmeye paralel olarak yaşadığı 200 yıllık bir kentleşme sürecini ülkemiz yaklaşık 50-60 yıl gibi kısa bir süre de

yaşamak zorunda kalmıştır. Doğal olarak da bu kentleşme süreci batıda yaşananandan, yapısal olarak farklılıklar göstermektedir. Aslında bu farklılıklar bizim gibi gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerde gözlenmesi mümkün olan sosyal bir olgudur.

Az gelişmiş ülkelerdeki şehirleşme hareketinin özellikleri arasında, şehirleşmenin sanayileşmeden önce yaşanması, köylerin itmesi faktörünün daha yoğun olması, şehirlerin sanayi merkezi olmaktan çok, ticari ve siyasi merkezler olarak gelişmesi, şehre yerleşenlerde “şehirlilik bilincinin” mevcut olmaması şeklinde sayılabilir. (Tütengil, 1984: -)

Tütengil’in belirttiği ‘şehirlilik bilinci’ yani kent yurttaşı olma olgusu iki boyutlu yaşanmaktadır, birincisi kentle ekonomik olarak bütünleşmek, ikincisiyse kent kültürüne katılmakla ilgilidir. Batıda kentlere kırsal alanlardan göç eden köylüler kentlerde sanayi işçisine dönüşürken ülkemizde süreç bu şekilde yaşanmamıştır. Sağlıklı bir şekilde kentsel ekonomik alanlarda istihdam edilemeyen bu kesimler kentle ekonomik entegrasyon içine girememişler, bunun sonucu olarak da kent kültürünün dışında kalmışlardır. Bu “yeni kentliler” geldikleri yerlerin sosyal ilişki biçimlerini yeni mekanlarında da sürdürerek, kente entegre olamamanın eksikliğini kapatmaya çalışmışlardır. Buna örnek olarak hemşerilik ilişkilerini ve dinsel cemaatçiliğin modern toplum yapıları içinde yaşayabilmesini verebiliriz. Son yıllarda yapılan birçok araştırmada göstermektedir ki; göç eden bu insanların büyük bir oranı hala kendilerini geldikleri yerle tanımlamaktadırlar.

Bu sosyolojik durum aynı zamanda bir yabancılaşmayı da ifade etmektedir. Marx'ın üretim süreçlerine emeğiyle katılan işçilerin pazar koşulları içinde kendi ürettikleri metaların 'esiri' olmalarına yönelik olarak geliştirdiği kavram kentsel yabancılaşma için de esin kaynağı olabilir. Kente emeğini satmak için gelen yoksullar pazar ilişkileri içinde birer üretim faktörüne dönüşürken, kentler de bu ucuz emek gücünü barındırıp, mimariden, şehir planlamasına, kültürel yaşamdan, günlük yaşam pratiklerine kadar emekle sermaye çelişkisi üzerine kurgulanmaktadır. Toplu ulaşım olanakları, barınma sorunun 'gecekondu' aracılığıyla çözülmesi, kültürel bir meta olan arabesk müziğe kadar birçok sosyolojik olgu kentlerin bu ucuz emek deposu olmasının, sistemin egemenleri tarafından da sistemin kendisini yeniden üretmesi için kullanıldığı bir göstergesidir.

Kapitalist ilişkilerin en vahşi şekilde yaşandığı alanlardır kentler. Emeğini satmak isterken hiçleşen kent yoksulları için kentler bir eski Roma arenasına dönüşebilmektedir. İnsanın kendisinin metalaşmasıdır yabancılaşma. Bir üretim ögesi haline gelen çalışan sınıflar için yabancılaşma özü siyasal olan bir körleşme biçimidir.

Yabancılaşmanın aşılmasının en önemli yolu kentleri bir arenaya çeviren ekonomik ilişkilerin gayri insani yanlarının sorgulanıp yeniden kurgulanmasıdır. Bu kurgulanma bir ideolojik süreçtir. Egemen ideoloji sorgulanıp yeniden kurgulanırken insanla insan, insanla toplum, insanla

kent arasında, yabancılaşmaya olanak vermeyen yeni ilişki biçimlerinin geliştirilmesi gerekir.

Bu sorgulamanın yapılabilmesi ise kent yoksullarının kentsel siyasete aktif olarak katılıp, kendilerini ifade edebilme araçlarını geliştirebilmeleriyle mümkündür. Bu yabancılaşmanın ortadan kaldırılmasına yönelik olarak siyaset mekanizması nasıl olanaklar sunuyorsa, yerel basın da kendi yapısı içinde farklı olanaklar sunmaktadır. Yerel basın kentsel siyasete katılım mekanizmalarını geliştirebileceği gibi aynı zamanda temel işlevi olan haber verme yoluyla kentlileri bilgilendirip onların yaşadıkları mekanla kurdukları ilişkilerin sağlıklı bir yapıya ulaşmasını sağlayabilir. Unutmamak gerekir ki yabancılaşmaya karşı bilgi önemli bir güçtür. Yerel basın kentlilerin siyaset mekanizmasına katılımlarını sağlarken, özellikle kentlerin çevresine hapsedilmiş kent yoksullarının gündelik yaşam problemlerini kentsel siyasal sisteme bir girdi olarak sunmalıdır. Bu yerel basının yapması gereken önemli bir işlevdir.

Fakat ülkemizde yaşanan sürece baktığımızda farklı bir yerel basın pratiğiyle karşılaşmaktayız. Örneğin Oya Tokgöz, yerel basınla ilgili bir çalışmada basının toplumun görüşlerini yansıtmadığını ve kamusal ihtiyaçlara yanıt vermek yerine, yerel siyasette güç edinmek ya da kentsel rant için bu tür yayın faaliyetlerine gidildiğini saptamaktadır. (Tokgöz, 1981: -) Hatta Tokgöz'e göre bu kapsam bağlamında, ülkemizde bir yerel basından bahsetmek bile mümkün değildir.

Tokgöz kentsel rant paylaşımına dikkat çekmektedir. Kentsel rant kavramı özellikle 1980'li yıllardan itibaren daha çok karşımıza çıkmaktadır. Rant kavramının ardında ülkenin yaşadığı ekonomik dönüşüm vardır. Bu bağlamda 24 Ocak kararları önemli bir milattır. Çünkü 24 Ocak kararlarının ardından Türkiye yeni bir ekonomik modelin uygulamasına geçmiştir. Hatta birçok siyaset bilimcisi 12 Eylül askeri darbesiyle 24 Ocak kararlarını ilişkilendirmektedir. (-, 2003: 502) Dönemin temel ekonomik düşüncesindeki değişim şöyle özetlenebilir; Cumhuriyetin ilk dönemlerinden 1980'lere kadar ithal ikameci ekonomik politikalar izlenmiştir. Bu politikalar doğrultusunda yerli sanayiciler yüksek gümrük duvarlarıyla korunmuş iç pazara yönelik bir üretim yaparken, KİT'ler yerli sanayiye ucuz hammadde sağlamıştır. 1950'lerden itibaren bu modele yeni liberal politikalar da eklenmiştir. Ülke dışa açılmaya başlamıştır ama temel ekonomik model ikameci modeldir. Sanayide kullanılan hammaddelerin yurt dışından gelmesi ancak üretilen ürünlerin ülke içinde tüketime sunulması sonucu, ekonomik sistem belli dönemlerde döviz krizlerine sürüklenmiştir. Yetmişlerin sonunda sistemin bu şekilde kendini üretememesi yeni bir ekonomik modele geçişi zorunlu kılmıştır. Artık liberal politikaların tam egemenliği ve dışa açılma söz konusudur. Bu 1950'ler de yaşananandan daha şiddetli yaşanacak olan liberal bir dalgadır. Belirtmek gerekir ki bu sürecin şiddetini küreselleşme olgusu, daha da artırmıştır.

Döviz girdisini artırmak için ihracata öncelik verilmiş üretim politikaları bu doğrultuda yeniden kurgulanmış sıcak para akışını sağlamak için, faiz oranları serbest bırakılmış, sıkı para politikasından vazgeçilmiş, yine uluslararası piyasalarla entegrasyona geç- bilmek için günlük döviz politikası benimsenmiştir. (Eser, 1993: 25) Sıcak parayı çekmek için izlenen politikalar sonucu döviz, borsa ve faiz arasında sıkışan bir ekonominin oluşmasına neden olmuştur. Ödemeler dengesini dengede tutmak isteyen IMF politikaları döviz stoklarına öncelik verilmesini isterken, çalışan kesimlerin milli gelirden aldığı payın düşmesine yönelik politikalar siyasal iktidarlara dayatılmıştır. Çünkü çalışanlara ödenen para bir maliyet unsuru olarak görülmektedir. Uluslararası pazarda rekabet edebilmesinin yolu ise maliyetleri düşürmesidir. İhracatın artması döviz girdisinin çoğalması bunun sonucunda sistemin krize girmemesinin yanı sıra dış borçların ödenmesinin kolaylaşması hedeflenmiştir.

Özellikle üretimde beklenen artış yeterince olmayınca ve izlenen para politikaları sonucu ülke ekonomisi bir rant ekonomisine dönüşmüştür. 1980'li yıllarda izlenen iktisadi politikaların bir sonucu olarak da sosyal yaşamda önemli dengesizlikler oluşmuş, bölgesel dengesizlikler artmıştır. Tarımda taban fiyatlarının sanayiye ucuz girdi sağlamak amacıyla düşük tutulması yeni bir göç dalgasına neden olurken finansal kesimdeki gelişmeler büyük kentlerde arsa ve konut spekülasyonlarına neden olmuştur. (Sönmez, 1992: 148) Bu dönemde göç

dalgasının bir nedeni ise ülkenin güney bölgesinde yaşanan 'terör' olgusudur. Şehirlerdeki bu nüfus artışı belediyeçilik hizmetlerini olumsuz olarak etkilerken kentsel rantlar artmıştır ve çoğu zaman da bu rantların paylaşımının yerel siyaset üzerinden gerçekleştirildiği görülmektedir. Tokgöz'ün de işaret ettiği gibi, yerel basında bu rant paylaşımında pay almak isteyen sermaye guruplarına aracılık etmektedir. Bu kimi zaman dolaylı olurken, kimi zaman ise dolaysız bir şekilde, yaşanmaktadır. Her yerel seçim öncesi farklı siyasal anlayışları desteklemek için sadece seçim sürecini etkilemeye yönelik çıkan ve seçim sürecinin ardından kapanan yerel basın örnekleri bunun en somut göstergesidir. Bu destek seçimlerin sonucunda desteklenen aday ve parti başarılı olduğu takdirde kentsel ranttan pay almaya dönüşmektedir. Oysaki bu süreçte kullanılan kaynaklarda, paylaşılan kentsel rantlarda, bütün ülke halkına aittir.

Kentleşme sürecinde, kentlilik bilincinin oluşmasında yerel basının işlevi önemlidir. Yerel Siyasal örgütlerin denetiminin yanı sıra vatandaşlarla, yerel yönetimler arasında bir iletişim köprüsünün oluşmasında basın yine önemli bir sorumluluk taşımaktadır. Yabancılaşmanın en önemli iki ilacı bilgi ve katılımdır. Basının kentleşme sürecinde üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmediğini vurgulayan Tılıç'a göre ise, basın bunun bedelini altmış milyonluk bir ülkede hala iki-üç milyonu aşmayan tirajlarıyla ödemekte. Yine Tılıç yeni kentlilerin gazete okuru ve dolayısıyla gazete tüketicisi olmadıklarını söylerken 1960'lardan 2000'lere ülkede üniversite mezunu sayısındaki artışın, aynı

oranda gazete satış oranlarına yansımadağına dikkat çekmektedir.
(Tılıç,1998: -)

Ulusal basımla, yerel basının yaşadığı bazı sorunları aslında ortaklır. Örneğın, sermaye yapısındaki değişim, hukuksal mevzuattaki basını sınırlayan ve denetleyen birçok maddenin varlığı, çalışanların örgütsüz yapısı gibi.

Son olarak diyebiliriz ki; bir ülke demokrasisi için yaygın basın neyi ifade ediyorsa yerel demokrasi ve sağlıklı bir kentleşme içinde yerel basın onu ifade etmektedir. Daha demokratik bir ülkenin yolu ise güçlenmiş bir yerel siyasetin yanı sıra “kamusal yayıncılık” yapma sorumluluğunu duyan ve uygulayan bir yerel basının, hem ekonomik, hem de kurumsal örgütlülük açısından güçlendirilmesinden geçmektedir.

Kaynakça

- AHMAD, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çev: Yavuz Alagon, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, Aralık 1999
- ALTINTAŞ, Hakan, “Türk Siyasal Sisteminde Siyasal Partiler ve Kentleşmenin Kutuplaşma Sürecine Etkileri”, **Akdeniz Üniversitesi İBF Dergisi**, Antalya, C. 3, S. 5 Mayıs 2003-11-25
- BAĞCI, Hüseyin, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, METU PRESS, Ankara, 2.Baskı, Ağustos 2001
- BELGE, Murat, “Türkiye’de Gündelik Hayat”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995

- Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980, Yapı Kredi Yayınları, Cilt 3, 4. Basım, 2003, İstanbul Ocak 2003
- ÇULHAOĞLU, Metin, "Büyük Kentler ve Sınıf Kısa Bir Durum Tespiti", <http://www.uzaklar.com.tr> 20. Ekim.2003
- ESER, Uğur, **Türkiye'de Sanayileşme**, İmge Kitapevi, 1. Baskı, Ankara, Ekim 1993
- GERAY, Cevat, Ruşen Keleş-Fehmi Yavuz-Can Hamamcı, "Şehircilik",**Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, C.9, 1983
- GEVGİLİLİ, Ali, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Ekim 1987
- GÖKÇELER, Fikri, "Kentsel Planlama-Uygulama Süreci ve Belediyeler" **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 2, Sayı 6, Kasım 1993
- KARTAL, Kemal, "Kentleşmenin Ekonomik ve Sosyal Maliyeti" **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt. 16, Sayı. 4, Aralık 1983
- SÖNMEZ, Musatafa, "**Dışa Açılan Türkiye Kapitalizmi**", Gerçek Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul, Mart 1992
- TEKELİ, İlhan-GÜLÖKSÜZ, Yiğit, "Kentleşme, Kentleşme ve Türkiye Deneyimi" **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, C.5
- TILIÇ, L. Doğan, **Utanyorum Ama Gazeteciyim**, İletişim Yayınları 1. Baskı, İstanbul 1998
- TOKGÖZ, Oya, **Türkiye'de Yerel Gazetecilik Olgusu; Yeri ve Önemi**. A.Ü.S.B.Y.Y.O Yıllığı 1979-1980, Ankara 1981
- TÜTENGİL, Cavit Orhan, **Az Gelişmişliğin Sosyolojisi**, Belge Yayınları, İstanbul 1984